

ÖZET

Toplumsal Cinsiyete Bağlı İnsani Gelişme Endeksi İle Türkiye’de 1999 ve 2002 Yılları İçin Seçmen Kararlılığının Ölçümü Üzerine Bir Çalışma

1950’li yıllardan itibaren çok partili hayata geçişle birlikte, toplumsal muhayyiledeki devlet algısı önemli bir değişikliğe uğramasa da modernleşme sürecini etkileyen aktörler arasında toplum da katılmış, toplumsal talepler siyasetin şekillenmesinde belirleyici olmaya başlamıştır. Bir ülkedeki seçmenlerin siyasi tercih ve eğilimleri; toplumun demokratik birikimi, kurumlaşması, kültürü, refah düzeyi, ekonomik gelişmesi, yaşanan ekonomik dalgalanmalar, siyasi partilerin yapılanmaları ve işleyişi gibi pek çok ekonomik, sosyal ve kültürel faktörler ile korelasyona sahiptir. Bu çalışmada, Türkiye’de 1999 ve 2002 yıllarında gerçekleştirilmiş olan genel seçimler sonucunda siyasi partilerin almış olduğu oy oranları ile birlikte sadece sürekli olarak o ilde yaşayan nüfus oranları dikkate alınarak illerin oluşturduğu kümeleme; illerin siyasi parti kategori oylarına göre yine iller düzeyinde önemli bir gösterge olan toplumsal cinsiyete bağlı insani gelişme endeksi ile birlikte değerlendirildiğinde, illerin nasıl bir homojen yapı gösterdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. İller toplumsal cinsiyete bağlı insani gelişme endeksi ile birlikte eşik değerlerine göre oluşturulan sınıflama bazında farklı bir gruplama gösterirken, oluşturulan 4 siyasi parti kategorisine göre de farklı bir gruplama yapısı sergilemektedir.

JEL Sınıflaması: C1, C4

Anahtar Kelimeler: Seçmen, Tercih Trendi, Toplumsal Cinsiyete Bağlı İnsani Gelişme Endeksi

ABSTRACT

Gender-Related Human Development Index In Turkey for 1999 and 2002: A Study on Measuring Stability Voters

Form 1950 multi-party life with the transition, the social imagination of the public preception of an altered although the modernization process that affect the actors among the communities that have joined the social demands of politics in shaping the marker has become. In a country that voters’ political preferences and trends; society’s democratic experience, institutions, healing, political party structures and funtions and many other economic, social and cultural factors have a correlation. In this study, in Turkey in 1999 and 2002 conducted the general elections as a result of the political parties have taken the votes with only constant that provinces in the population ratios by taking into account the province formed by the clustering and the province’s political parties category, voting according to the still at the provincial level an important indicator of the social with gender-related human development index was evaluated, the province has shown how a homogeneous structure were to be put forward. Gender-related human development index for provinces with thresholds established by different groups on the basis of classification, while the four political parties formed a group structure on different categories according to the shows.

JEL Classification: C1, C4

Keywords: Voter, Preference Trend, Gender-related Human Development Index

Toplumsal Cinsiyete Bağımlı İnsani Gelişme Endeksi İle Türkiye’de 1999 ve 2002 Yılları İçin Seçmen Kararlılığının Ölçümü Üzerine Bir Çalışma

Sevil Uygur*

GİRİŞ
1950’li yıllardan itibaren çok partili siyasi hayata geçiş ile birlikte, devlet algısı önemli bir değişikliğe uğramasa da, modernleşme sürecini etkileyen aktörler arasında toplum da katılmış, toplumsal talepler siyasetin şekillenmesinde belirleyici olmaya başlamıştır. Çok partili hayatın getirdiği en önemli yenilik merkez ve çevre kültürlerinin birbirine yakınlaşmasıdır (Sarıbay, 1999).

Türk siyasetinin değişik görüş, düşünce, çözüm, uygulamalarına sahip olan siyasi

partileri, ülkemizde egemen kitle kültürünün etkisi altındadır. Bu sebeple hedef seçmenlerinin toplumsal taleplerini de temsil etmektedir (TESAV, 1995).

Demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan siyasi partilerin siyasal yaşamdaki yeri, işlevi ve önemi herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Bir ülkedeki seçmenlerin siyasi tercih ve eğilimleri; toplumun demokratik birikimi, kurumlaşması, kültürü, refah düzeyi, ekonomik gelişmesi, yaşanan ekonomik dalgalanmalar, siyasi partilerin yapılanmaları ve işleyişi gibi pek çok ekonomik, sosyal ve kültürel faktörler ile korelasyona sahiptir. Seçmen talep ve tercihlerine etki eden temel unsurlar toplumun siyasete

* Türk İstatistik Derneği
seviluygur@gmail.com

ilişkin değerleri ile içinde bulunulan sosyal, ekonomik ve kültürel koşullardır (TESAV, 1994 ve TÜSES, 1999).

Siyasi partiler konusunda yapılan çalışmalarda bilinen ancak sayısal olarak net bir şekilde ortaya konulamayan kültürel faktörler; seçmen tercih ve davranışları üzerinde etkindir. Özellikle bu faktör bileşenlerinden birisi olan bireylerin sürekli olarak yaşadığı yerde kazanmış olduğu çevre kültürü, birikimi, yöresel davranış tarzı, seçmen davranışlarını yönlendiren önemli kriterlerdir. Seçmenler kazandıkları bu özellikleri, göç yolu ile gitmiş olduğu yeni mekanlara da beraberinde götürmekte ve o yöre seçmen davranışında bu yönü ile bir değişime neden olmaktadır (Sarıbay, 1992).

Bu çalışmada illerde, siyasi parti kategorilerinin almış olduğu oy oranları ile birlikte ilde, sürekli yer değiştirmeden yaşayan yerleşik nüfus ve toplumsal cinsiyete bağlı insani gelişme endeksinin bu yönü ile illerin kümelenmesinde ne derece etkin olduğu ortaya konulmuştur. Çalışmada sadece 1999 ve 2002 genel seçimlerinde siyasi partilerin seçilme, tercih edilme oranlarına göre seçim dönemleri ayırımında illerin nasıl bir homojen grup oluşturduğu ortaya konulmuştur. Sadece seçim oranlarının yanı sıra 1997 ve 2000 yılı için iller düzeyinde hesaplanmış olan Toplumsal Cinsiyete Bağlı İnsani Gelişme Endeksi (TCGE) değerleri 1999 ve 2002 genel seçim dönemleri için kullanılarak, illerin oluşturduğu homojen küme yapısındaki değişim gözlenmiştir (Uygur, 2004).

Yapılan analizler sonrasında 1999 ve 2002 seçimlerinde oldukça kararlı yapı sergileyen 30 ilin olduğu tespit edilmiştir. Her coğrafi bölgeden ilin yer aldığı bu kararlı iller; Ardahan, Artvin, Bartın, Bayburt, Bilecik, Bingöl, Bolu, Burdur, Çankırı, Düzce, Edirne, Erzincan, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Karabük, Karaman, Kars, Kilis, Kırıkale, Kırklareli, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Siirt, Sinop, Şırnak, Tunceli, Uşak ve Yalova'dır. Bu illerde sürekli aynı yerde yaşayan nüfus oranı, TCGE değeri ve siyasi parti kategori oy oranları dikkate alındığında illerin oluşturduğu küme yapısında bir değişiklik söz konusu olmamaktadır. Bir başka ifade ile listelenen bu 30 ildeki seçmenlerin diğer il seçmenlerine göre kararlı bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Siyasi parti oy oranlarına göre illerin nasıl homojen bir yapı sergilediğini tespit üzere yapılan kümeleme analizinde illerin oluşturduğu küme ile TCGE'ye ve illerde sürekli o ilde yaşayan nüfusa göre yapılan kümeleme analizine göre bu 30 il kümeleme analizinde değişiklik göstermemiş ve kararlı bir yapı ile aynı kümede yer almışlardır. Kısacası sürekli aynı yerde yaşayan nüfus, TCGE ve siyasi partilerin almış olduğu oy oranlarına göre verilen bu 30 il hep aynı homojen grupta yer almış ve kararlı bir yapı sergilemiştir.

1. YÖNTEM

Türkiye'de seçmen davranışlarını etkileyen faktörler üzerine pek çok çalışmanın yapıldığı bilinmektedir. Ancak yinede seçmen davranışlarını etkileyen faktörlere iliş-

kin kesin kanaatlerin oluşmadığı gözlenmektedir. Türkiye’de seçmen davranışı, son derece karmaşık bir ilişkiler sistemi içinde oluşmaktadır. Özellikle ölçülemeyecek değerlerin seçmen davranışlarının yönlenmesinde etkili olduğu zaman zaman görülmektedir (Özbudun, 1995).

Batılı demokratik sistemlerde, ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerin davranışlarda etkisi bir biçimde kararlı bir yapıdadır (Poteman, 1989). Türkiye’de ise ekonomik ve sosyal faktörlerden daha çok kültürel faktörler ve siyasal konjunktür seçmen davranışını etkilemektedir.

Çalışmada 1999 ve 2002 genel seçim sonuçlarına göre seçime katılan siyasi partiler 4 ana grupta kategorize edilmiştir. Kategorize edilen bu siyasi partilerin almış olduğu oy oranı ile birlikte, önemli sosyo-ekonomik değişkenlerin hesaplamada kullanıldığı TCGE’de dikkate alınmıştır. Çalışmada özellikle temel amaç; farklı seçim dönemle-

rine göre siyasi parti kategorilerinin almış olduğu oy oranlarındaki değişim ile ülkede var olan sosyal ve ekonomik koşullarda yaşanan değişimin birlikte değerlendirilerek, yapıda gözlemlenen varyasyonu farklı bir boyutta ele almak olmuştur.

Siyasi partiler Merkez Sağ, Merkez Sol, Sağ Radikal ve Sol Radikal olmak üzere 4 grupta kategorize edilmiştir. Bu kategoride özellikle AKP programı ve söylemleri açısından kendisini merkez sağa daha yakın olarak görmesine karşın, siyaset bilimciler tarafından merkez sağın daha sağında kabul edilmektedir. Bu gerekçeler ile AKP çalışmada sağ radikal parti kategorisine dahil edilmiştir. Referans olarak alınan 4 seçim döneminde kategoriye dahil edilen siyasi partiler Tablo 1’de verilmiştir (Uygur, vd., 2004).

Ancak ilgili seçim dönemlerinde seçime katılan bazı siyasi partiler oluşturulan bu siyasi parti kategorilerine yerleştirilemeyip, diğer kategorisinde toplanmış, analizlerde ise diğer kategorisi kapsam dışı bırakılmıştır.

Tablo 1 : Seçilen Genel Seçim Dönemleri için Kategorize Edilen Siyasi Partiler

SEÇİM DÖNEMİ	AÇIKLAMA	MERKEZ SAĞ	MERKEZ SOL	SAĞ RADİKAL	SOL RADİKAL
1999 Genel Seçimi	Siyasi Partiler	ANAP; DYP; DP; DTP; LDP	DSP; CHP; DBP	BBP; MP; MHP; FP; YDP	İP; ÖDP; BP; EMEP; SİP
	Siyasi Parti Sayısı	5 PARTİ	3 PARTİ	5 PARTİ	5 PARTİ
2002 Genel Seçimi	Siyasi Partiler	ANAP; BTP; DYP; GP; LDP	CHP; DSP; YTP	AKP; BBP; MP; MHP; SP	İP; ÖDP; TKP
	Siyasi Parti Sayısı	5 PARTİ	3 PARTİ	5 PARTİ	3 PARTİ

Çalışmada daha önce de ifade edildiği üzere; 1999 ve 2002 il düzeyinde genel seçim sonuçları başta olmak üzere, sürekli aynı yerde yaşayan nüfus oranı ve TCGE değerleri hem tüm siyasi parti kategorileri, hem de sadece ilgili siyasi parti kategorisi için dikkate alınarak durum analizi yapılmıştır.

Çalışma;

- 1) Öncelikle 1999-2002 arası 2 seçim dönemi sonuçlarına göre siyasi parti kategorileri için oy oranlarına yönelik genel bir durum tespiti,
- 2) 1999-2002 için siyasi parti kategori oy oranı ve sürekli aynı yerde yaşayan nüfus oranına göre illerin kümeleme analizi,
- 3) 1999-2002 genel seçim sonuçlarına göre siyasi parti kategorilerinin tümü ve ilgili parti kategorisi ayırımında TCGE değerleri ile birlikte kümeleme analizi,

olmak üzere 3 ana bölümde ele alınmıştır. Bu bağlamda illerin nasıl bir kümeleme yapısına sahip olduğunu tespit amaçlı; verilen seçim dönemlerinde siyasi partilerin almış olduğu oy oranlarına göre homojen gruplar oluşturmak üzere illerin tümü birer gözlem olarak ele alınmış ve çok fazla sayıda kümeleme yapılmış ve bu çalışmalar sonrasında optimal sonuç, literatürde önerildiği gibi;

$$\sqrt{n/2} = \text{optimal küme sayısı}$$

yaklaşımı ile küme sayısı "6" olan alterna-

tiften elde edilmiştir. Yorumlar küme sayısının "6" olduğu durumlar için verilmiştir.

Çalışmada kümeleme analizi için esas alınan Toplumsal Cinsiyete Bağlı İnsani Gelişme Endeksi, gelişmişlik konusunda son yıllarda uluslararası alanda oldukça yaygın kullanılan bir göstergedir. Bu gösterge tanımını aşağıdaki biçimde özetlenebilir:

İnsani Gelişme Endeksi (İGE): İnsani gelişme endeksi, insani gelişmenin bir ölçümüdür. Endeks üç temel bileşenden oluşmaktadır (Akder, 1994). Bunlar sırası ile;

- Doğuşta yaşam beklentisi, yaşam süresi ile eşdeğer bir ölçümdür. Yaşam süresi sağlıkla yakından ilişkilidir ancak sağlık sadece ilaç, doktorlar ya da hastanelere bağlı olmayıp; gıda ve çevre de en az bunlar kadar önemlidir ve annenin sağlık düzeyinin uzun yaşam süresi için ön koşullardan birisi olduğu söylenebilir.
- Endeksin bir diğer bileşeni olan eğitim düzeyi de iki farklı değişken ile ölçülmektedir. Bunlar yetişkin okur- yazarlık oranı ve okullaşma oranıdır. Okur- yazarlık oranı, okullaşma oranının iki katı kadar bir ağırlığa sahiptir.
- Endeksin son bileşeni de kişi başına düşen gelir değeridir. Kişi başına reel Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) Türkiye İGE değeri hesabında en düşük ağırlığa sahip olan bileşendir.

İGE hesabında aşağıda verilen formülasyon kullanılmaktadır:

ENDEKS boyutu=(Gerçek değer-Minimum değer)/(Maksimum değer-Minimum değer)

Bu yaklaşımla, Doğuşta Yaşam Beklentisi Endeksi (DYBE) Değeri; Eğitim Endeksi (EE) iki bileşenden oluşmaktadır ki bunlar Yetişkin Okur Yazarlık Endeksi (OYE) ve Okullaşma Endeksi (OE) ve Gelir Endeksi (GE) değerleri;

$DYBE = (\text{Gerçek değer}_{DYB} - \text{Minimum değer}_{DYB}) / (\text{Maksimum}_{DYB} - \text{Minimum değer}_{DYB})$

$OYE = (\text{Gerçek değer}_{OYO} - \text{Minimum değer}_{OYO}) / (\text{Maksimum}_{OYO} - \text{Minimum değer}_{OYO})$

$OE = (\text{Gerçek değer}_{OO} - \text{Minimum değer}_{OO}) / (\text{Maksimum}_{OO} - \text{Minimum değer}_{OO})$

$EE = (2/3 * OYE) + (1/3 * OE)$

$GE = (\text{Log Gerçek değer}_{KBG} - \text{Log Minimum değer}_{KBG}) / (\text{Log Maksimum}_{KBG} - \text{Log Minimum değer}_{KBG})$

Burada;

DYB: Doğuşta yaşama beklentisini,

OYO: Okur yazarlık oranını,

OO: Brüt okullaşma oranını,

KBG: Kişi başına geliri göstermektedir.

Verilen bu bileşen formülasyonlarından İGE (1) nolu eşitlikte verildiği biçimde hesaplanmaktadır.

$İGE = (1/3 * DYBE) + (1/3 * EE) + (1/3 * GE)$ (1)

İnsani gelişme endeksi hesabında kullanılan formülasyon gereği; maksimum ve minimum değerler içinde aşağıda Tablo 2'de verilen değerler esas alınmaktadır: (www.un.org.tr/undp_tur/Human_report_tr.htm)

Toplumsal Cinsiyete Bağlı İnsani Gelişme Endeksi (TCGE): Bu endeks hesaplaması da İGE'ye eşdeğer olup, cinsiyet oranlarını da dikkate alan bir yaklaşımdır. TCGE hesabı da üç adımda yapılmaktadır. Öncelikle endeksin üç temel bileşeni erkek ve kadın için ayrı ayrı hesaplanmaktadır. İkinci olarak da kadın ve erkek nüfus oranına göre endeks ağırlıklandırılmaktadır. Son

Tablo 2 : Endeks Bileşenleri

Gösterge	Maksimum Değer	Minimum Değer
Doğuşta Yaşam Beklentisi (yıl)	85	25
Yetişkin okur yazarlık oranı (%)	100	0
Birleştirilmiş Brüt okullaşma oranı (%)	100	0
Kişi Başına GDP (PPP US \$)	40000	100

aşamada da kadın ve erkek nüfus oranına göre eşit dağıtımla ağırlıklandırılan endeks değerine ulaşılmaktadır (Akder, A.H., 1994).

Erkek ve kadın için endeks;

$$\text{Kadın nüfus oranı} * (\text{kadın gelişme endeksi}^{-1}) = \text{Kadın endeksi} \quad (2)$$

$$\text{erkek nüfus oranı} * (\text{erkek gelişme endeksi}^{-1}) = \text{Erkek endeksi} \quad (3)$$

$$\text{TCGE} = \{[\text{kadın nüfus oranı} * \text{kadın gelişme endeksi}^{-1}] + [\text{erkek nüfus oranı} * \text{erkek gelişme endeksi}^{-1}]\}^{-1} \quad (4)$$

TCGE hesaplamasında da erkek ve kadın için endeksin üç temel bileşeni için esas alınan maksimum ve minimum değerler Tablo 3'te özetlenmiştir.

TCGE değerine göre uluslararası standartlara göre 3 sınıf oluşturulmaktadır ki bu sınıflar aşağıdaki gibidir:

TCGE Değeri Sınıf Aralıkları	Kategori
0 - 0,499	Düşük
0,500- 0,799	Orta
0,800+	Yüksek

1.1 Seçmen Profili

Çalışmada özellikle seçim bilgilerinin, gözlem birimi olan seçmenler detayında bireysel olarak mevcut olmaması nedeniyle il toplamında seçmenlerin oy oranları ile makro göstergeler esas alınarak bir analiz yapılmıştır. Bu türdeki bir veri seti ile çalışılmasının taşıdığı bir takım dezavantajlar olmakla birlikte, var olan veri kaynağı ile yapılabilecek optimal analiz boyutu bununla sınırlı olmuştur.

Seçmen taleplerine ve tercihlerine etki eden temel unsurlar, toplumun siyasete ilişkin değerleri, siyasi partilerin yapıları ve içinde bulunulan sosyal ve ekonomik koşullardır.

Bu çalışmada öncelikle toplumun nüfus, demografik karakteristikleri ve ekonomik göstergeler üzerinde durulmuştur. Tüm kalkınma sektörlerince nüfus artış hızı yaygın olarak kullanılan bir göstergedir. Nüfus artışı kalkınmayla ilgili tüm sektörleri etkileyen, geleceğe ilişkin stratejilerin belirlenmesinde büyük öneme sahip olan bir göstergedir. Hızlı nüfus artışı, özellikle yoksul-

Tablo 3 : Endeks Bileşenlerinin Maksimum ve Minimum Değerleri

Gösterge	Maksimum Değer	Minimum Değer
Kadımlar için doğuşta yaşam beklentisi (yıl)	87,5	27,5
Erkekler için doğuşta yaşam beklentisi (yıl)	82,5	22,5
Yetişkin okur yazarlık oranı (%)	100	0
Birleştirilmiş okullaşma oranı (%)	100	0
Tahmini kişi başına gelir (PPP US \$)	40000	100

luğun, alt yapı yatırımlarının, iktisadi ve sosyal yapıların söz konusu olduğu durumlarda, kalkınmayı engelleyici bir faktördür. Nüfus artış hızının yüksek olması, üretken yatırımların gerçekleştirilememesine yol açmakta, kalkınmada sürdürülebilirliği engellemektedir. Türkiye' de 1990-2000 döneminde yıllık nüfus artış hızı, %018.3 olup, dünya ortalaması %012' dir. Nüfus artış hızını etkileyen faktörler doğum, ölüm ve göçlerdir (SIS, 2001 ve 2000).

2000 Genel Nüfus Sayım (GNS) sonuçlarına göre nüfusun %50.7'si erkek, %49.3'ü kadındır. Türkiye nüfusunun, şehir nüfus oranı %64.9, köy nüfus oranı ise %35.1'dir (SIS, 2000). Tablo 4'te 2000 GNS sonuçları özet biçimde verilmiştir:

Toplam nüfusun %59.5'i 18 yaş üzeri olup, erkek nüfusun %58.8'i, kadın nüfusun %60.3'ü 18 yaş üzeridir. İşgücüne katılım oranı erkeklerde %72.9, kadınlarda %25.7'dir. İşgücüne katılım oranı kadınlarda çok düşüktür. Ülkemizde okuryazarlık

oranı %86.5, erkeklerde %94.5, kadınlarda ise %78.4'tür.

2000 GNS sonuçlarına göre kadın nüfusun %28'i okuma yazma bilmezken, erkek nüfusta bu oran %11.2'dir. Okuma yazma bilmeyenlerin %29'u erkek, %71'i kadındır. Okuma yazma bilenlerin ise %44'ü kadındır. Tarım dışı faaliyetlerde çalışan kadın oranı %18, hanehalkı reisi kadın olan hanehalkı oranı %11'dir. Genel olarak Türkiye'de seçmen profilinde var olan varyasyon, iller düzeyine inildiğinde daha da belirgin hale gelmektedir.

2. BULGULAR

2.1 İki Seçim Dönemi için Siyasi Parti Kategori Oy Oranları Trendi

1999 ve 2002 genel seçimlerinde, siyasi parti kategorilerinin almış olduğu oy oranlarına coğrafi bölgeler ayırımında bakıldığında oldukça ilginç sonuçlar ile karşılaşılmaktadır. Tablo 5'te siyasi parti kategorilerinin coğrafi bölge düzeyinde oy oranları verilmiştir.

Tablo 4 : 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına göre İdari Yapı Ayırımında Nüfus

İdari Yapı	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	67 803 927	34 346 735	33 457 192
İl Merkezleri	29 833 129	15 088 758	14 744 371
İlçe Merkezleri	14 173 145	7 338 845	6 834 300
Bucak ve Köyler	23 797 653	11 919 132	11 878 521
Türkiye %	100,0	50,7	49,3
İl Merkezleri (%)	100,0	50,6	49,4
İlçe Merkezleri (%)	100,0	51,8	48,2
Bucak ve Köyler (%)	100,0	50,1	49,9

Tablo sonuçlarına göre, 1999-2002 seçim dönemlerinde siyasi parti kategorilerinin almış olduğu oy oranlarında seçmen sayısının da yoğun olması nedeni ile Marmara bölgesi ilk sırada gelirken, bunu Ege bölgesi izlemekte ve 3. sırada da Doğu Anadolu bölgesi gelmektedir. Siyasi parti kategorilerinden Merkez Sağ ve Sağ Radikal Partiler için tüm seçim dönemlerinde Marmara bölgesi ilk sırada yer alırken, Güneydoğu Anadolu Bölgesi son sıradadır. Merkez Sol parti içinde tüm seçim dönemlerine göre Marmara bölgesi ilk sırayı, Doğu Anadolu bölgesi ise son sırayı almaktadır. Sol Radikal parti için de Marmara bölgesi ilk sırada, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise son sıradadır. Merkez Sağ parti 1999 seçimlerinden 2002 seçimlerine Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgelerinde oy oranını arttırırken, İç Anadolu, Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde ise azaltmıştır. Merkez Sol Parti; Marmara, Ege, İç Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinde oy

oranında azalış, Akdeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde ise artış yönünde bir değişim yaşamıştır. Sağ ve Sol Radikal partiler ise 1999 seçimlerinden 2002 seçimlerine Marmara, Ege ve İç Anadolu Bölgelerinde oy oranlarını arttırmış, Akdeniz, Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde ise oy oranlarını azaltmıştır.

Tablo 6'da coğrafi bölge içinde Siyasi Parti kategori oy oranları ve sıralaması verilmiştir.

Tablodan da görüldüğü üzere; Marmara ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde 1999 seçiminde Merkez sağ ilk parti konumunda iken, 2002 seçimlerinde Sağ Radikal ilk parti olmuştur. Akdeniz, İç Anadolu, Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerinde 1999 ve 2002 seçimlerinin her ikisinde de Sağ radikal partiler birinci sırayı korumuştur. Ege bölgesinde ise Merkez Sol parti 1999 seçimlerinde ilk parti iken, 2002 seçimlerinde yerini Sağ radikal partiye bırakmıştır.

Tablo 5 : Seçim Dönemlerine göre Siyasi Parti Kategorilerinin Coğrafi Bölge Düzeyinde Almış Olduğu Oy Oranları

Seçim Dönemleri	Siyasi Parti Kategorileri	COĞRAFİ BÖLGELER						
		Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu
1999 Seçimi	Merkez Sağ	27,61	16,96	12,47	13,48	16,24	5,59	7,65
	Merkez Sol	35,38	19,00	11,51	15,09	12,37	2,99	3,66
	Sağ Radikal	25,16	10,66	13,03	23,64	15,17	6,90	5,44
	Sol Radikal	29,43	16,49	12,49	16,47	14,61	5,79	4,71
2002 Seçimi	Merkez Sağ	29,01	21,78	12,75	12,87	13,58	4,04	5,98
	Merkez Sol	33,48	18,17	13,69	16,51	10,33	3,88	3,94
	Sağ Radikal	29,29	11,61	11,49	21,59	14,30	6,52	5,19
	Sol Radikal	32,55	20,03	10,92	17,32	12,01	3,95	3,21

Tablo 6 : Seçim Dönemlerine göre Siyasi Parti Kategorilerinin Almış Olduğu Oy Oranları

Seçim Dönemleri	Siyasi Parti Kategorileri	COĞRAFI BÖLGELER													
		Marmara		Ege		Akdeniz		İç Anadolu		Karadeniz		Doğu Anadolu		Güneydoğu Anadolu	
1999 Seçimi	Merkez Sağ	26,54	1	31,27	2	28,38	3	21,23	3	31,42	2	30,09	2	39,36	1
	Merkez Sol	39,64	2	40,83	1	30,54	2	27,70	2	27,90	3	18,72	3	21,96	3
	Sağ Radikal	32,20	3	26,16	3	39,45	1	49,58	1	39,07	1	49,41	1	37,29	2
	Sol Radikal	1,62	4	1,74	4	1,62	4	1,48	4	1,62	4	1,78	4	1,39	4
2002 Seçimi	Merkez Sağ	23,69	3	34,12	2	25,57	3	17,48	3	25,49	2	18,99	2	29,15	2
	Merkez Sol	26,22	2	27,30	3	26,33	2	21,51	2	18,60	3	17,48	3	18,44	3
	Sağ Radikal	48,88	1	37,16	1	47,11	1	59,95	1	54,89	1	62,69	1	51,70	1
	Sol Radikal	1,20	4	1,42	4	0,99	4	1,07	4	1,02	4	0,84	4	0,71	4

Seçim dönemlerine göre siyasi parti kategorilerinin almış olduğu oy oranlarındaki değişime 1991 seçimi baz alınarak bakıldığında genel olarak Merkez Sağ ve Merkez Sol parti oy oranlarının 1991 seçimine göre tüm bölgelerde bir düşüş eğilimine sahip olduğu; Sağ Radikal ve Sol Radikal Parti

oylarının ise birkaç bölgede ciddi bir artış eğilimi gösterdiği söylenebilir. Özellikle Marmara, Ege ve İç Anadolu Bölgelerinde oy oranlarının 91 seçimine göre ciddi oranda arttığı görülmektedir. Tablo 7'de 1991 seçimine göre siyasi parti kategori oy oranlarındaki değişim verilmiştir.

Tablo 7 : Seçim Dönemlerine göre Siyasi Parti Kategorilerinin Coğrafi Bölge Düzeyinde Almış Olduğu Oy Oranlarının; 1991 Seçimine göre Değişim Oranları

Seçim Dönemleri	Siyasi Parti Kategorileri	MARMARA BÖLGESİ	EGE BÖLGESİ	AKDENİZ BÖLGESİ	İÇ ANADOLU BÖLGESİ	KARADENİZ BÖLGESİ	DOĞU ANADOLU BÖLGESİ	G.DOĞU ANADOLU BÖLGESİ
1999 Seçimi	Merkez Sağ	88,52	118,11	94,68	101,74	106,07	79,74	133,98
	Merkez Sol	102,97	151,15	97,30	116,26	96,26	40,46	45,64
	Sağ Radikal	84,94	155,62	121,44	109,29	98,51	74,03	84,21
	Sol Radikal	106,90	123,89	107,12	123,65	83,06	57,16	72,80
2002 Seçimi	Merkez Sağ	93,01	151,67	96,81	97,13	88,70	57,63	104,73
	Merkez Sol	97,44	144,56	115,72	127,20	80,39	52,50	49,13
	Sağ Radikal	98,89	169,49	107,08	99,82	92,86	69,96	80,34
	Sol Radikal	118,23	150,49	93,65	130,03	68,28	38,99	49,61

2.2 Seçim Dönemlerine göre Yapılan Kümeleme Analizi Sonuçları

Seçim dönemlerine göre siyasi parti kategorileri için yapılan kümeleme analizlerinde çalışmanın yöntem bölümünde de açıklandığı gibi;

- a) İlgili seçim dönemlerinde sadece o ilde sürekli yaşayan nüfus oranı ile siyasi parti kategorilerinin almış olduğu oy oranları dikkate alınarak,
  - b) Oluşturulan siyasi parti kategorilerine göre; sadece ilgili siyasi parti kategorisi oy oranları ve TCGE değerleri ile (örneğin Merkez Sağ ve TCGE değerleri ile, Merkez Sol ve TCGE değerleri ile olmak üzere 4 farklı durum için),
  - c) Dört siyasi parti oy oranı ve TCGE değerleri ile,
- olmak üzere üç farklı durum için kümeleme analizi yapılmış ve illerin nasıl bir homojen

gruplama ortaya koydukları belirlenmiştir. Analiz çalışmalarında veriler üzerinde standardizasyonu sağlamak amaçlı siyasi parti kategorileri için alınan oylarda, Türkiye rakamı 100 kabul edilerek, illerin Türkiye içindeki oranları analizlerde kullanılmıştır.

2.2.a Sadece Siyasi Parti Kategori Oy Oranları ve Sürekli Aynı Yerde Yaşayan Nüfus Oranı ile Yapılan Kümeleme Analizi Sonuçları

1999 seçim sonucuna göre, tüm siyasi parti kategorileri için, 4 siyasi parti kategorisinin almış olduğu oy oranları ile sürekli aynı yerde yaşayan nüfus oranı birlikte ele alınarak yapılan kümeleme analizinde, illerin %38-48 aralığında değişen oranda aynı kümede yer aldığı görülmüştür.

1999 seçim sonucuna göre, yapılan kümeleme analizlerinde küme detayında çakışan iller de Tablo 9'da verilmiştir. Tablo sonucuna göre, 81 ilden 60 il kümeleme ana-

Tablo 8 : 1999 Seçim Sonuçlarına göre Siyasi Parti Kategorileri Bazlı Kümeleme Analizine göre Aynı Kümede Yer Alan İl Sayıları

Küme No	Siyasi Parti Kategorileri Oy Oranlarına göre				Sadece Sürekli Aynı Yerde Yaşayan Nüfusa göre
	Merkez Sağ	Merkez Sol	Sağ Radikal	Sol Radikal	
1	1	2	1	1	1
2	6	7	7	16	16
3	39	39	39	31	31
4	2	1	2	2	2
5	32	31	32	30	30
6	1	1	1	1	1
TOP	81	81	81	81	81

Tablo 9 : 1999 Seçim Sonuçlarına göre Siyasi Parti Kategorileri Kümeleme Analizine göre Aynı Kümede Yer Alan İller (Sadece Sürekli Aynı Yerde Yaşayan Yerleşik Nüfus ve Siyasi Parti Kategorisi Oyları Dikkate Alındığında)

KÜME NO	AYNI KÜMEDE YER ALAN İLLER
1	ÇAKIŞAN İL YOK
2	Adana; Bursa; Diyarbakır; Hatay; İçel; Şanlıurfa → TOPLAM 6 İL
3	Ardahan; Artvin; Bartın; Bayburt; Bilecik; Bingöl; Bolu; Burdur; Çankırı; Düzce; Edirne; Erzincan; Gümüşhane; Hakkari; Iğdır; Karabük; Karaman; Kars; Kilis; Kırıkkale; Kırklareli; Kırşehir; Nevşehir; Niğde; Siirt; Sinop; Şırnak; Tunceli; Uşak; Yalova → TOPLAM 30 İL
4	Konya → TOPLAM 1 İL
5	Adıyaman; Afyon; Ağrı; Aydın; Çorum; Denizli; Elazığ; Eskişehir; Giresun; Isparta; Kocaeli; Kütahya; Malatya; Mardin; Muğla; Muş; Sakarya; Sivas; Tokat; Van; Yozgat; Zonguldak → TOPLAM 22 İL
6	İstanbul → TOPLAM 1 İL

lizinde dört siyasi parti kategorisi oy oranı ve sürekli aynı yerde yaşayan nüfus oranına göre aynı kümede yer almıştır. Bir başka ifade ile illerin %74 gibi oldukça önemli bir bölümü aynı kümede yer almakta olup, siyasi parti oy oranına göre değişim göstermemiş ve aynı kümede yer almıştır.

2002 seçimi için sonuçlarına Tablo 10’den bakıldığında benzer durum ile karşılaşıldığı söylenebilir. Yine 2002 seçim sonucuna göre de illerin %38-51 aralığında değişen oranda aynı kümede yer aldığı görülmüştür. 1999 için var olan yapı 2002 yılında da önemli bir değişim göstermemiştir.

Tablo 10 : 2002 Seçim Sonuçlarına göre Siyasi Parti Kategorileri Bazlı Kümeleme Analizine göre Aynı Kümede Yer Alan İl Sayıları

Küme No	Siyasi Parti Kategorileri Oy Oranlarına göre				Sadece Sürekli Aynı Yerde Yaşayan Nüfusa Göre
	Merkez Sağ	Merkez Sol	Sağ Radikal	Sol Radikal	
1	1	1	1	1	1
2	1	1	4	2	2
3	7	6	2	15	16
4	2	2	1	1	1
5	31	32	32	31	30
6	39	39	41	31	31
TOP	81	81	81	81	81

2002 seçim sonucuna göre kümeleme analizi özet sonuçları da Tablo 11'de verilmiştir.

2002 seçim sonucuna göre de dört siyasi parti kategorisinin almış olduğu oy oranları ve sürekli aynı yerde yaşayan nüfus oranı ile birlikte yapılan kümeleme analizinde illerin %70'ı aynı kümede yer almıştır. 57 il, siyasi parti kategorilerinin almış olduğu oy oranları açısından önemli bir değişime sahip görülmemektedir. Tablo 11'de de yapılan kümeleme analizlerinde çakışan iller verilmiştir.

1999-2002 seçim dönemlerinde, ilgilenilen siyasi parti kategorilerinin almış olduğu oy aralıkları coğrafi bölge düzeyinde Tablo 12'de verilmiştir. Tabloda il sayısı itibarı ile yığılımın fazla olduğu 4 küme esas alınmış olup, bunlarda 1999-2002 seçim dönemlerinde çakışan 1, 2, 3 ve 5 nolu kümeler olmuştur.

Tablo verilerinden de görüldüğü üzere, 1999 seçim döneminde Merkez Sağ, Merkez Sol ve Sol Radikal partilerin almış olduğu oy aralığı, Sağ Radikal partilerin almış olduğu oy aralığına göre daha dardır. Bu oy aralığının özellikle 2002 seçimlerinde Sağ Radikal parti lehinde büyüdüğü de dikkati çekmektedir.

2.2.b Sadece İlgili Siyasi Parti Kategorisi Oy Oranı ve TCGE Değeri ile Yapılan Kümeleme Analizi Sonuçları

1999 seçim sonucuna göre, Merkez Sağ parti için illerin yarısından fazlası %53'ü aynı kümede yer almakta olup, İstanbul ve İzmir illeri ise tek başlarına birer küme oluşturmuştur. Merkez sağ parti oyları ve TCGE değerine göre aynı kümede yer alan illerinde yaklaşık olarak %34'ü Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki illerdir. Merkez Sol partiler içinde illerin %70'ı

Tablo 11 : 2002 Seçim Sonuçlarına göre Siyasi Parti Kategorileri Kümeleme Analizine göre Aynı Kümede Yer Alan İller (Sadece Sürekli Aynı Yerde Yaşayan Yerleşik Nüfus ve Siyasi Parti Kategorisi Oyları Dikkate Alındığında)

KÜME NO	AYNI KÜMEDE YER ALAN İLLER
1	İstanbul → TOPLAM 1 İL
2	ÇAKIŞAN İL YOK
3	Adana; Bursa; İçel; Şanlıurfa → TOPLAM 4 İL
4	ÇAKIŞAN İL YOK
5	Adıyaman; Afyon; Ağrı; Aydın; Çorum; Denizli; Elazığ; Erzurum; Eskişehir; Giresun; Kocaeli; Kütahya; Malatya; Mardin; Muğla; Sakarya; Sivas; Tokat; Van; Yozgat; Zonguldak → TOPLAM 21 İL
6	Amasya; Ardahan; Artvin; Bartın; Bayburt; Bilecik; Bingöl; Bolu; Burdur; Çankırı; Düzce; Edirne; Erzincan; Gümüşhane; Hakkari; Iğdır; Karabük; Karaman; Kars; Kilis; Kırıkkale; Kırklareli; Kırşehir; Nevşehir; Niğde; Siirt; Sinop; Şırnak; Tunceli; Uşak; Yalova → TOPLAM 31 İL

Tablo 12 : Seçim Dönemlerine göre Sürekli Aynı Yerde Yaşayan Yerleşik Nüfus ve Siyasi Parti Kategori Oy Oranlarına göre Yapılan Kümeleme Analizinde Çakışan İller İçin; Siyasi Parti Kategori Oy Aralıkları

Seçim Dönemi	Küme No	Merkez Sağ	Merkez Sol	Sağ Radikal	Sol Radikal
1999	1	25,16 - 47,13	14,19 - 35,56	30,33 - 40,28	1,13 - 2,28
	2	22,44 - 27,73	16,54 - 52,38	17,55 - 60,36	0,66 - 2,34
	3	26,48 - 54,53	13,43 - 49,79	17,52 - 54,19	0,83 - 1,04
	5	29,38 - 53,67	16,85 - 33,84	19,47 - 44,12	0,86 - 3,09
2002	1	17,10 - 31,87	13,31 - 33,77	34,62 - 68,99	0,88 - 1,11
	2	15,52 - 33,79	10,26 - 36,08	28,26 - 73,64	0,58 - 1,87
	3	21,47 - 37,82	13,15 - 33,82	30,30 - 64,59	0,74 - 1,27
	5	28,96 - 41,42	14,25 - 31,88	30,92 - 55,89	0,75 - 2,83

aynı kümede yer almış ve bu illerinde yine %33'ü Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi illeridir. Bursa, İstanbul ve Ankara illeri ise tek başlarına bir küme oluşturmuştur. Sağ Radikal ve Sol Radikal partiler için de sırası ile aynı kümede yer alan il oranları sırası ile %54 ve %40'dır. Sağ radikal partiler için tek başına küme oluşturan il yok iken, sol radikal partiler için yine İstanbul ili tek başına bir küme oluşturmuştur.

2002 seçim sonuçlarına göre de parti oy oranları ve TCGE değerine göre aynı kümede yer alan il oranları Merkez Sağ için %58, Merkez Sol için %64, Sağ Radikal için %56 ve Sol Radikal için de %51'dir. Her dört siyasi parti kategorisinde aynı kümedeki illerin önemli bölümü Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki illerdir. Genel olarak her dört siyasi parti kategorisinde İstanbul ve İzmir illeri kendi başlarına küme oluşturmuştur.

1999 ve 2002 seçim dönemlerine göre yapılan kümeleme analizi ayrıntılı sonuçları Ek'te verilmiştir:

2.2.c Tüm Siyasi Parti Kategori Oy Oranları ve TCGE Değeri ile Yapılan Kümeleme Analizi Sonuçları

1999 ve 2002 seçim sonuçlarına göre dört siyasi parti kategorisi oy oranları ve TCGE değerleri ile yapılan kümeleme analizi sonrasında, illerin %62'si 1999 seçiminde, %79'u da 2002 seçiminde aynı kümede yer almıştır. Özellikle 2002 seçiminde gerek siyasi parti kategori oy oranları, gerekse TCGE değeri itibarı ile yapılan analizde illerin daha homojen bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. 1999 seçimine göre aynı kümede yer alan il sayısında 1,3 kat kadar bir artış olmuştur. 1999 seçiminde aynı kümedeki illerin %38'i, 2002 seçimlerinde ise %34'ü Doğu ve Güneydoğu

Tablo 13 : Siyasi Parti Kategori Oy Oranı ve TCGE Değerli Kümeleme Analizi Sonuçları

İller	1999 Seçim Sonucuna Göre (4 parti kategorisi ve TCGE değişkenleri ile yapılan analiz)						2002 Seçim Sonucuna Göre (4 parti kategorisi ve TCGE değişkenleri ile yapılan analiz)					
	Küme 1	Küme 2	Küme 3	Küme 4	Küme 5	Küme 6	Küme 1	Küme 2	Küme 3	Küme 4	Küme 5	Küme 6
Adana						X	X					
Adıyaman				X						X		
Afyon						X				X		
Ağrı				X						X		
Aksaray				X						X		
Amasya				X						X		
Ankara		X						X				
Antalya						X	X					
Ardahan				X						X		
Artvin				X						X		
Aydın						X	X					
Balıkesir						X	X					
Bartın				X						X		
Batman				X						X		
Bayburt				X						X		
Bilecik				X						X		
Bingöl				X						X		
Bitlis				X						X		
Bolu				X						X		
Burdur				X						X		
Bursa	X						X					
Çanakkale				X						X		
Çankırı				X						X		
Çorum						X				X		
Denizli						X	X					
Diyarbakır				X						X		
Düzce				X						X		
Edirne				X						X		
Elazığ				X						X		
Erzincan				X						X		
Erzurum				X						X		
Eskişehir						X				X		
Gaziantep						X	X					
Giresun				X						X		
Gümüşhane				X						X		
Hakkari				X						X		
Hatay						X	X					
İçel						X	X					
İğdir				X						X		
İsparta				X						X		
İstanbul					X						X	
İzmir			X						X			
K.Maraş						X				X		
Karabük				X						X		
Karaman				X						X		
Kars				X						X		
Kastamonu				X						X		
Kayseri						X						X
Kilis				X						X		
Kırıkkale				X						X		
Kırklareli				X						X		
Kırşehir				X						X		
Kocaeli						X	X					
Konya	X											X
Kütahya						X				X		
Malatya						X				X		
Manisa						X	X					
Mardin				X						X		
Muğla						X				X		
Muş				X						X		
Nevşehir				X						X		

Anadolu bölgesi illeridir. 4 siyasi parti kategori oy oranları ve TCGE değeri ile yapılan kümeleme analizi sonuçları Tablo 13'te verilmiştir.

1999 yılında "düşük" kategorisinde yer alan il sayısı sadece 1 olup, bu ilde Şırnak iken, yapılan kümeleme analizinde ise Şırnak ili 50 il ile birlikte bir küme oluşturmuştur. Bu kategoride TCGE değeri açısından "orta" kategoride yer alan il sayısı oldukça fazladır. 1999 yılında TCGE değerine göre Kocaeli, Yalova, İstanbul, İzmir ve Bursa illeri "yüksek" kategoride yer alırken, bu illerden Yalova 50 il ile, İstanbul ve İzmir illeri tek başına, Bursa ili 2 il ile, Kocaeli ili de 26 il ile bir küme oluşturmuştur. Geriye kalan 75 il TCGE değerine göre "orta" kategoride iken, TCGE ve siyasi parti kategori oy oranlı kümeleme analizinde ise bunların sadece 41'i aynı kümede yer almıştır.

2002 yılında ise 11 il TCGE değerine göre "düşük" kategoride yer alırken, bu illerin 9'u siyasi parti kategori ve TCGE değerleri ile yapılan kümeleme analizinde aynı kümede yer almıştır ve bu iller Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Hakkari, Muş, Siirt, Şırnak ve Van illeri olup, tamamı Doğu-Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeridir. Geriye kalan 70 il TCGE değerine göre "orta" kategoride iken, bu illerden 53 tanesi siyasi parti kategori oy oranları ve TCGE değerli kümeleme analizine göre aynı kümededir.

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmada esas olarak 1999 ve 2002 genel seçim sonuçlarına göre Türkiye’de 81 ilin; siyasi partilerin almış olduğu oy oranlarına, ildeki yerleşik nüfus oranına ve TCGE değerlerine göre nasıl homojen gruplar oluşturdukları incelenmiştir. Türk seçmenlerinin, siyasi tercihlerinde batılı toplumlarda var olan ve net olarak tespit edilebilen ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerin etkisinin gözlemlenemediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre Türk seçmenlerinin tercihlerinde daha çok kültürel faktörler etkindir denilebilir.

Özellikle TCGE değeri bir toplumda, doğuştan yaşama beklentisi, eğitim ve kişi başına düşen gelir rakamlarından hesaplanan oldukça göstergeli bir endeks değeridir. Bu endeks değerlerine göre sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyi yüksek olan illerde çok daha kararlı ve bilinçli bir seçmen kitlesinin olması beklentisi mevcut iken çalışma sonucunda bunu ifade edebilmek oldukça güçtür. Türkiye için iller düzeyinde ilgili yıllar için hesaplanan TCGE değerlerine göre “orta” kategoride yer alan illerin seçmen davranışı ve tercihi konusunda da aynı eğilime sahip olması tahmin edilirken, 1999 ve 2002 seçim sonuçlarına göre Türk seçmeninin böyle bir kararlılığa sahip olmadığı dikkati çekmektedir.

1999 seçim sonuçlarına göre tüm siyasi partilerin aldığı oy oranına ve illerde sürekli yaşayan nüfus oranı değişkenlerine göre

yapılan kümeleme analizinde; 81 ilden 60'nın çakışma gösterdiği ve bu illerden genel olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki illerin aynı kümede yer aldığı dikkati çekmektedir. Buna karşın Konya ve İstanbul illeri ise tek başına bir küme oluşturmakta ve seçmen davranışı itibarı ile diğer illerden ayrılmaktadır. Sürekli o ilde yaşayan nüfus oranı ve tüm siyasi parti kategori oy oranları ile yapılan kümeleme analizinde çakışan il oranı %74'tür (Bkz, Tablo 14).

2002 seçim sonuçlarına göre seçmen davranışlarında bir miktar değişimin olduğu, siyasi partilerin aldığı oy oranına ve illerde sürekli yaşayan nüfus oranı değişkenlerine göre yapılan kümeleme analizinde; 81 ilden 57'sinin çakışma gösterdiği ve yine bu illerin ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki iller olduğu gözlenmektedir. 2002 seçim sonuçlarına göre sadece İstanbul ili tek başına bir küme oluşturmakta ve seçmen davranışı itibarı ile diğer illerden ayrılmaktadır. Sürekli o ilde yaşayan nüfus oranı ve tüm siyasi parti kategori oy oranları ile yapılan kümeleme analizinde ise çakışan il oranı %70'tir (Bkz, Tablo 14).

1999 seçim sonuçlarına göre sadece ilgili siyasi parti oy oranları ve TCGE değerlerine göre yapılan kümeleme analizinde Bursa, İzmir, Ankara ve İstanbul illeri tek başlarına küme oluşturarak diğer illerden ayrılmaktadır. TCGE değerlerine göre bu illerin tümü yüksek kategoride yer alırken,

ilgili siyasi parti oy oranları ile yapılan kümeleme analizinde diğer illerden ayrılarak, tek başlarına birer küme oluşturmaktadır. Bir başka ifade ile TCGE değerine göre aynı grupta yer alan bu iller, siyasi parti kategori oy oranları ile birlikte analize dahil edildiğinde diğer illerden ayrılmaktadır. 1999 seçim sonuçlarına göre sadece Merkez Sağ parti oy oranı ve TCGE değeri ile yapılan kümeleme analizinde çakışan il oranı %53'tür. Merkez Sol, Radikal Sağ ve Radikal Sol parti oy oranları ve TCGE değerleri ile yapılan kümeleme analizinde ise çakışan il oranları sırası ile %70, %54 ve %40'tır (Bkz, Tablo 14).

2002 seçim sonuçlarında ise sadece ilgili siyasi parti oy oranları ve TCGE değerlerine göre yapılan kümeleme analizinde İzmir ve İstanbul illeri tek başlarına küme oluşturarak diğer illerden ayrılmaktadır. Bu iki il TCGE değerine göre aynı grupta yer alırken, siyasi parti kategori oy oranları ile birlikte analize dahil edildiğinde diğer illerden ayrılmaktadır. 2002 seçim sonuçlarına göre sadece Merkez Sağ, Merkez Sol, Radikal Sağ ve Radikal Sol parti oy oranları ve TCGE değerleri ile yapılan kümeleme analizlerinde ise çakışan il oranları sırası ile %58, %64, %56 ve %51'dir (Bkz, Tablo 14).

1999 seçim sonuçlarına göre tüm siyasi parti oy oranları ve TCGE değerlerine göre yapılan kümeleme analizinde ise çakışan il oranı %62'dir (Bkz, Tablo 14). Ancak, TCGE değerine göre Şırnak ili "düşük" kategoride yer alırken, tüm siyasi parti kate-

gori oy oranları ile yapılan kümeleme analizinde Şırnak ili 50 il ile aynı kümededir. TCGE değerine göre Bursa, Kocaeli, İzmir, İstanbul ve Yalova illeri “yüksek” kategoride iken, TCGE ve tüm siyasi parti kategorisi oy oranları ile yapılan kümeleme analizinde ise; İstanbul ve İzmir illeri tek başlarına, Yalova 50 ille, Kocaeli 26 ille, Bursa 2 ille aynı kümede yer almıştır.

2002 seçim sonuçlarına göre tüm siyasi parti oy oranları ve TCGE değerlerine göre yapılan kümeleme analizinde ise çakışan il oranı %79’dur (Bkz, Tablo 14). Ancak, 2002 yılı TCGE değerine göre 11 il “düşük” kategoride yer alırken, bu illerden 9’u

tüm siyasi parti kategorisi oy oranları ile yapılan kümeleme analizinde aynı kümede yer almıştır. Bu iller; Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Hakkari, Muş, Siirt, Şırnak ve Van’dır.

Sonuçlar maddeler halinde aşağıdaki biçimde öz olarak verilebilir.

- 1) Oluşturulan dört siyasi parti kategorisi oy oranları itibarı ile Marmara bölgesi seçmen sayısının da fazla olması nedeni ile 1999 ve 2002 seçimlerinde ilk sırayı almaktadır.
- 2) Marmara ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde 1999 seçiminde Merkez sağ ilk

Tablo 14 : Siyasi Parti Kategorisi Oy Oranı ve TCGE Değerli Kümeleme Analizi Sonuçları (Devamı)

İller	1999 Seçim Sonucuna Göre (4 parti kategorisi ve TCGE değişkenleri ile yapılan analiz)						2002 Seçim Sonucuna Göre (4 parti kategorisi ve TCGE değişkenleri ile yapılan analiz)					
	Küme 1	Küme 2	Küme 3	Küme 4	Küme 5	Küme 6	Küme 1	Küme 2	Küme 3	Küme 4	Küme 5	Küme 6
Niğde				X						X		
Ordu						X				X		
Osmaniye				X						X		
Rize				X						X		
Sakarya						X				X		
Samsun						X	X					
Siirt				X						X		
Sinop				X						X		
Sivas						X				X		
Şanlıurfa						X				X		
Şırnak				X						X		
Tekirdağ				X						X		
Tokat						X				X		
Trabzon						X				X		
Tunceli				X						X		
Uşak				X						X		
Van				X						X		
Yalova				X						X		
Yozgat				X						X		
Zonguldak						X				X		

Tablo 14.2: Seçim Dönemi için Kümeleme Analizinde Çıkışan İl Oranları

Seçim Dönemi	Kümeleme Analizi Düzeyi	Merkez Sağ	Merkez Sol	Sağ Radikal	Sol Radikal
1999	Sürekli o ilde yaşayan nüfus oranı+Tüm Siyasi Parti Kategori Oy Oranı	%74			
	TCGE değeri+İlgili Siyasi Parti Kategori Oy Oranı	%53	%70	%54	%40
	TCGE değeri+Tüm Siyasi Parti Kategori Oy Oranı	%62			
2002	Sürekli o ilde yaşayan nüfus oranı+Siyasi Parti Kategori Oy Oranı	%70			
	TCGE değeri+İlgili Siyasi Parti Kategori Oy Oranı	%58	%64	%56	%51
	TCGE değeri+Tüm Siyasi Parti Kategori Oy Oranı	%79			

parti konumunda iken, 2002 seçimlerinde Sağ Radikal ilk parti olmuştur. Akdeniz, İç Anadolu, Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerinde 1999 ve 2002 seçimlerinin her ikisinde de Sağ radikal partiler birinci sırayı korumuştur. Ege bölgesinde ise Merkez Sol parti 1999 seçimlerinde ilk parti iken, 2002 seçimlerinde yerini Sağ radikal partiye bırakmıştır.

- 3) 1991 seçimi baz alınarak bakıldığında, genel olarak Merkez Sağ ve Merkez Sol parti oy oranlarının 1991 seçimine göre tüm bölgelerde bir düşüş eğilimine sahip olduğu; Sağ Radikal ve Sol Radikal Parti oylarının ise birkaç bölgede ciddi bir artış eğilimi gösterdiği söylenebilir.
- 4) 1999 seçiminde, sürekli aynı yerde yaşayan nüfus oranı ve siyasi parti oy oranı

ile birlikte yapılan kümeleme analizine göre 81 ilden 60 il aynı kümede yer almıştır. Bir başka ifadeyle illerin %74 gibi oldukça önemli bir bölümü aynı kümede yer almakta olup, siyasi parti oy oranına göre değişim göstermemiş ve aynı kümede yer almıştır. 2002 seçim sonucuna göre yapılan kümeleme analizinde ise illerin %72'si aynı kümede yer almıştır. 58 il, siyasi parti kategorilerinin almış olduğu oy oranları açısından önemli bir değişime sahip görülmemektedir.

- 5) 1999 seçim sonuçlarına göre dört siyasi parti oy oranı ve TCGE değeri ile birlikte yapılan kümeleme analizine göre; 50 il aynı kümede yer almış ancak bu illerden sadece Şırnak ili hariç diğer iller TCGE değeri itibarı ile "orta" kategoride

yer alan illerdir. Bursa ili TCGE değeri itibarı ile "yüksek" kategorideki bir il iken kümeleme analizine göre Konya ili birlikte aynı kümede yer almıştır. Ankara TCGE değerine göre "orta" kategoride iken, kümeleme analizinde ise tek başına küme oluşturmuştur. İzmir ili TCGE değerine göre yine "yüksek" kategoride iken, kümeleme analizinde tek başına bir küme oluşturmuştur. İstanbul ili de TCGE değerine göre "yüksek" kategoride iken kümeleme analizinde tek başına küme olmuştur. 1999 seçim sonucuna göre yapılan kümeleme analizinde yer alan iller TCGE değeri açısından homojen bir yapı göstermemektedir. Çünkü TCGE değerine göre orta ve düşük kategoride yer alan iller kümeleme analizinde aynı kümede yer almıştır.

- 6) 2002 seçim sonucuna göre yapılan kümeleme analizine göre 64 il aynı kümede yer almış ve bu illerin 11'i ise TCGE değeri itibarı ile düşük kategorideki illerdir. Ankara, İzmir ve İstanbul illeri 2002 yılı için TCGE değerine göre "orta" kategorideki iller iken, kümeleme analizinde bu üç ilin her biri tek başına bir küme oluşturmuştur. TCGE değerine göre orta kategoride yer alan iller kü-

meleme analizinde de aynı kümede yer almıştır.

- 7) Oluşturulan dört siyasi parti kategorisi, sürekli aynı yerde yaşayan nüfus oranı ve TCGE değerine göre yapılan kümeleme analizlerinde; aynı kümede yer alan il sayısı 30 olup, bu illerin 1999 ve 2002 seçimlerinde oldukça kararlı bir yapı sergiledikleri söylenebilir. Yapılan alternatif kümeleme analizlerinde aynı kümede yer alan 30 il; Ardahan, Artvin, Bartın, Bayburt, Bilecik, Bingöl, Bolu, Burdur, Çankırı, Düzce, Edirne, Erzinca, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Karabük, Karaman, Kars, Kilis, Kırıkkale, Kırklareli, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Siirt, Sinop, Şırnak, Tunceli, Uşak ve Yalova'dır. Her coğrafi bölgeden kararlı yapı sergileyen il olduğu da dikkati çekmektedir.
- 8) Türk seçmenin son yıllarda genellikle bir muhalefet partisini öne çıkarma davranışı, seçimler arası ilişki kurma imkânını ortadan kaldırmaktadır. Dolayısı ile bir parti kategorisinin farklı dönemlerde almış olduğu oylar ile bölgedeki ekonomik ve diğer değişkenler arasında ilişki kurmak zorlaşmaktadır.

KAYNAKÇA

- Almond, G., Verba, S. (1963). *The Civic Culture (Political Attitudes and Democracy in Five Nations)*. Princeton.
- Akder, A. H., (1994). *A Means to Closing Gaps; Disaggregated Human Development Index*". Occasional Paper 18, New York: Human Development Report Office.
- Uygur, S., Görmez, K., Uygur, S., Ayhan, S., Ekni, S., (2003). *Seçmen Tercihleri ve Bu Tercihleri Etkileyen Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Faktörler Üzerine Aydın İli Örneği*". Pamukkale Üniversitesi, 2003 EYS Kapsamında Konferanslar, Katkılı Bildiri Sunumu.
- Hoşgör, Ş., Uygur, S., Görmez, K., Ayhan, S., Ekni, S., (2003). *Türk Halkının Siyasal Kültürü ve Siyasi Parti Tercihlerini Etkileyen Faktörler*. 3. İstatistik Kongresi, Antalya, 2003, Katkılı Bildiri Sunumu.
- Kalaycıoğlu, E. (1995). *Türkiye'de Siyasal Kültür ve Demokrasi*. Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Mardin, Ş. (1991). *Muhalefet ve Kontrol*. İletişim Yayınları.
- Özbudun, E. (1990). *Türkiye'de Siyasal Kültür ve Demokrasi*. Türk Demokrasi Vakfı ve 9 Eylül Üniversitesi Yayını.
- Özbudun, E., (1995). *Türkiye'de Devlet Seçkinleri ve Demokratik Siyasal Kültür*. Türk Demokrasi Vakfı Yayını.
- Poteman, C. (1989). *The Civic Culture: A Philosophic Critique*. Newbury Park: Sage Publications.
- Sarıbay, A.Y., Öğin, S.S. (1999). *Politikbilim*. Alfa Yayınları.
- Sarıbay, A.Y. (1992). *Siyasal Sosyoloji*. Gündoğan Yayınları.
- SIS (State Institute of Statistics), (2001). *Statistical Yearbook of Turkey*. Ankara.
- SIS, (2000). *2000 Census of Population Social and Economic Characteristics of Population*. Ankara.
- TESAV Yayınları, (1995). *Siyasi Partiler ve Demokrasi*.
- TÜSES Yayınları, (1999). *Türkiye'de Siyasi Parti Seçmenleri ve Toplum Düzeni*.
- TESAV Yayınları, (1994). *27 Mart 1994 Yerel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme*.
- TESAV Yayınları, Erol, T. (1999). *18 Nisan 1999 Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme*.
- Uygur, S., Can, A. (2000). *2000 Yılı İçin Türkiye'de Toplumsal Cinsiyete Bağlı İnsani Gelişme Endeksi Üzerine Bir Çalışma*. 3.

İstatistik Kongresi, Antalya, 2003, Poster Sunumu.

Uygur, S., Görmez, K., Ayhan, S. (2004). Türkiye'de Seçmen Kararlılığı Sosyo-Kültürel Faktörler Açısından Bir Değerlendir-

me. 3. İstatistik Günleri Sempozyumu, 20-21 Mayıs 2004, Dokuz Eylül Üniversitesi, Kuşadası, Poster Sunum.

www.un.org.tr/undp_tur/Human_report_tr.htm, Erişim tarihi 03.06.2010.